

ADAM DZIDOWSKI

Posthumanizm a estetyka organizacji

ABSTRACT. Posthumanism and organisational aesthetics

One of the main challenges for organisational theory today is to reflect on its future within new structures (virtual, fractal and liquid) that are shared with non-human agents (expert systems, neural networks, genetic algorithms and artificial intelligence). The paper attempts to raise the question whether human perception is still central to organisational aesthetics and what the consequences of giving a stakeholder position to artificial systems are. Especially when Post-Humanism, New Aesthetics, Speculative Realism or Object-Oriented Ontology are taken into consideration, with consequent cognitive, as well axiological reflection.

KEY WORDS: aesthetics, organisational theory, posthumanism, artificial intelligence, speculative realism

1. Wprowadzenie

We współczesnej teorii organizacji coraz częściej uwzględnia się kulturowe i społeczne tło działań ludzkich jako elementy kształtujące strategię przedsiębiorstw. W dużej mierze jest to spowodowane faktem, że tradycyjne zasoby, takie jak ziemia, praca czy kapitał, przestały być wystarczające dla budowania przewagi konkurencyjnej. Równie istotne stają się innowacje, zarządzanie wizerunkiem i kapitałem intelektualnym, które w swojej istocie są ściśle związane z percepcją rzeczywistości przez interesariuszy oraz społecznym konstruktywizmem w relacjach rynkowych. Dlatego też w teorii zarządzania pojawiają się podejścia wywodzące się z koncepcji socjologicz-

nych, czy wręcz filozoficznych, takich jak etyka i estetyka. Jednym z wyznań, przed którym stoi współczesna teoria organizacji, jest krytyczna refleksja nad przyszłością relacji międzyludzkich w ramach nowych modeli społecznych i gospodarczych (otwartych, tymczasowych, wirtualnych, nomadycznych, płynnych), których częścią stają się nie-ludzkie podmioty (systemy eksperckie, sieci neuronowe, algorytmy genetyczne, sztuczna inteligencja). Okazuje się przy tym, że rozważania nad estetyką organizacji gospodarczych mogą pomóc zarówno w analizie tych zmieniających się relacji, jak i w zrozumieniu zmian w samej percepcji organizacji.

2. Estetyka organizacji

Współcześnie termin „estetyka” jest polisemią, czyli określeniem wieloznacznym, ale dającym się sprowadzić do wspólnego źródła, które definiowane jest między innymi przez piękno, formę, dobry projekt, zmysłowość, harmonijność, subtelność i ponadczasowość [Welsch, 2005, s. 52–58]. Trudno w tym miejscu omówić całą historię estetyki, począwszy od rozważań greckich klasyków aż po postmodernizm, jak również dualizm związanych z estetyką sądów, w którym przeplata się relatywizm i absolutyzm, czy estetyka *implicite* i *explicite*. Warto jednak odnotować, że, mimo braku jednoznacznych i uniwersalnych wyznaczników piękna [por. Weiner, 1994], wiele wskazuje na istnienie pewnych wspólnych, ogólnoludzkich uwarunkowań sądów estetycznych [Dutton, 2002]. Nawet jeżeli nie przyjmują one postaci konkretnych kategorii, to wydają się uniwersalne w sposobie ontologicznego podejścia do piękna. Mimo kulturowych różnic większość ludzi potrafi rozpoznać dzieło artysty, pracę twórczą czy efekt biegłego rzemiosła [Nelson, 2005]. Z kolei w sferze gospodarczej wciąż istotne są pojęcia *mimesis* i *techne* oraz antyczne kategorie piękna, a doskonałość techniczna, przyjemność użytkowania, spójność, harmonia czy wyjątkowość produktów często stanowią o atrakcyjności oferty danego przedsiębiorstwa [Hekkert, 2006, s. 157–172]. Dlatego też, niezależnie od indywidualnie czy też kulturowo wyznawanych teorii piękna, trudno zignorować wpływ doznań estetycznych na zachowania organizacyjne i rynkowe [Dzidowski, 2011b, s. 53].

Od kilkunastu lat w ramach teorii organizacji rozwijane jest podejście, w którym kryteria, sądy i doświadczenia estetyczne są traktowane jako istotne elementy działań zarządczych. Nie tylko z powodu postępującej estetyzacji świata czy też ewolucji „estetyki poza estetyką” [Welsch, 1997], ale przede wszystkim dlatego, że polisemantyczne znaczenia estetyki [Welsch, 1996], rozważane na polach percepcji, kultury i piękna, mają swój przemożny wpływ na rozumienie współczesnych organizacji. W rezultacie takich rozważań, od lat osiemdziesiątych poprzedniego wieku rozwijane są studia nad estetyką organizacji [por. Strati, 1999; Linstead, Höpfl, 2000; De Monthoux, 2004; Taylor, Hansen, 2005; Hatch, Kostera, Kozminski, 2005]. Oznacza to, że organizacje nie są już traktowane jako byty estetycznie neutralne, ale jako formy ekspresji, podatne na wielorakie aspekty ludzkiej percepcji, interpretacji i reakcji [Dzidowski, 2016]. Estetyka organizacji jest przy tym uznawana za jedno z bardziej inspirujących podejść do teorii organizacji i stawiana na równi z takimi koncepcjami, jak krytyczny realizm, teoria złożoności, teoria aktora-sieci czy konstrukt tożsamości organizacyjnej [por. Hatch, Cunliffe, 2006; McAule, Duberley, Johnson, 2007]. Rozwój koncepcji estetyki organizacji przebiegał w czterech etapach [por. Strati, 2014, s. 121–122]:

- 1) archeologiczny – koncentrujący się na symboliczności zarządzania i roli estetyki w kształtowaniu kultury organizacyjnej;
- 2) empatyczno-logiczny – nastawiony na wykazanie wpływu i kontrolnej roli artefaktów organizacyjnych;
- 3) estetyczny – zajmujący się badaniem codziennej materialności życia organizacyjnego, relacji pomiędzy aktorami w organizacji oraz prowadzoną przez nich zbiorową negocjacją zmysłowości;
- 4) artystyczny – podnoszący kwestie kreatywności, przyjemności i elementów zabawowych w interakcjach organizacyjnych, poprzez uznanie wymiaru artystycznego w zarządzaniu procesami organizacyjnymi.

Dostrzeżenie wymienionych wymiarów i zjawisk oraz istniejących w ramach nich relacji daje nową i ciekawą perspektywę badawczą, która może się okazać pomocna w analizie struktur organizacyjnych, kultury organizacyjnej i procesów zarządzania. Wyzwaniem, przed jakim stoi

obecnie estetyka organizacji, jest kwestia powstawania nowych struktur organizacyjnych, a w szczególności roli, jaką odgrywa w tych procesach percepcja nie-ludzi, która do tej pory nie była brana pod uwagę w rozważaniach estetycznych [Dzidowski, 2015].

3. Nowoczesne struktury organizacyjne

Początkowo rozważania na temat tworzenia struktur organizacyjnych rozwijały się w ramach zapożyczonych jeszcze ze struktur rzemieślniczych czy agrarnych koncepcji funkcjonalnych (bazujących na grupowaniu czynności wokół podstawowych funkcji przedsiębiorstwa, takich jak produkcja, sprzedaż, finanse czy kadry). Wraz z powstaniem dużych korporacji konieczne stało się stworzenie struktur, które umożliwiałyby zarządzanie rozbudowanym systemem relacji wewnątrzorganizacyjnych i rosnącą liczbą pracowników. Powstały struktury dywizjonalne (opierające się na koncentracji procesów wokół różnych odbiorców docelowych, w ramach niezależnych oddziałów czy zakładów) i macierzowe (równolegle łączące funkcje przedsiębiorstwa z procesami w nim zachodzącymi w ramach dwuwymiarowej siatki relacji). Postępująca reorganizacja procesów zarządczych oraz zmieniające się źródła przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw, związane z globalizacją i hiperkonkurencją, doprowadziły do powstania struktur sieciowych (łączących niezależnych partnerów biznesowych w celu realizacji wspólnego celu). Redukcja zatrudnienia, outsourcing strategiczny, organizacje zwinne i tym podobne trendy spowodowały ostatecznie powstanie nowych struktur organizacyjnych, które odpowiadały potrzebie szybkiego gromadzenia zasobów i umiejętności, bez obciążania sztywnymi i formalnymi relacjami. Jednocześnie, bazując na teorii złożoności, a także na kontraktowych i behawioralnych koncepcjach przedsiębiorczości, przedefiniowana została klasyczna definicja organizacji gospodarczej, co doprowadziło do pojawienia się nowych modeli struktur organizacyjnych, takich jak organizacje wirtualne, fraktalne i płynne [Dzidowski, 2014].

Pod pojęciem organizacji wirtualnej rozumie się tymczasową koalicję niezależnych podmiotów gospodarczych, których struktura podlega stałej reorganizacji, a zakres i cel działalności zmienia się stosownie do pojawiających się okazji rynkowych [Dzidowski, 2011a]. Już samo pojęcie wirtualności niesie ze sobą istotne problemy poznawcze [Welsch, 2000], gdyż odnosząc się do takich pojęć, jak potencjalność, dynamizm, pluralizm, konstruktywizm, realność, sztuczność czy cyfrowość, podważa ono tradycyjne postrzeganie rzeczywistości i jej konstrukcji. Podobnie jest z pojęciem organizacji wirtualnych, które redefiniują klasyczne rozumienie własności, kontroli i celów organizacji. Wiele współczesnych przedsiębiorstw zostało zdekomponowanych do kluczowych czynności biznesowych, a wszystkie inne procesy są delegowane do wyspecjalizowanych podwykonawców, tworzących dynamiczne sieci biznesowe. Dzięki temu autonomiczni partnerzy mogą działać niczym jedna organizacja, spojona łańcuchem dostarczanej wartości i rozproszonymi systemami informatycznymi klasy ERP, a nie formalną strukturą.

Organizacje fraktalne uzupełniają model organizacji wirtualnych o aspekt samoorganizacji, opierając powstające struktury na samopodobieństwie ich geometrii niezależnie od skali, na wzór rekurencyjnych struktur obecnych w naturze i matematyce. W organizacjach fraktalnych dochodzi do wieloskalowej autonomizacji, gdzie każdy z elementów struktury organizacyjnej staje się samodzielnym bytem organizacyjnym, na wzór organizacji jako całości. Warto przy tym zauważyć, że fraktale odzwierciedlają przy tym pewne uniwersalne piękno, wspólne wielu kulturom [Spehar et al., 2003], a przez swoją pełną skalowalność mogą stanowić atrakcyjny model sieci i relacji społecznych. Istnienie tego typu struktur jest zaś możliwe dzięki istnieniu skomputeryzowanych systemów pracy grupowej i zarządzania projektami, zapewniających właściwą koordynację i elastyczność działań wewnątrzorganizacyjnych.

Koncepcja organizacji płynnych jest z kolei swoistym zwieńczeniem idei adaptacyjności i elastyczności struktur organizacyjnych, nawiązującym do idei płynnej nowoczesności Zygmunta Baumana [2000]. Odwołuje się ona do koncepcji świata, w którym można dowolnie zmieniać swoją pozycję społeczną, gdzie tradycyjne wzorce zostają zastąpione samodziel-

nie wybranymi, a nomadyzm staje się dominującym sposobem życia [por. Kociatkiewicz, Kostera, 2014]. Organizacje płynne mają więc za zadanie dostosowywać się do dowolnych warunków społeczno-gospodarczych. Pracujący w nich ludzie powinni zaś sami sobą zarządzać, aby wpasowywać się w otwarte systemy na własnych warunkach, tym samym osiągając ostateczny poziom uelastycznienia stosunków pracy. Tak nowoczesne struktury organizacyjne nie są przy tym w stanie przetrwać bez wsparcia zaawansowanych systemów informatycznych, które zarządzają produkcją, dostawami, sprzedażą, koordynują działania i wspomagają decyzje.

Patrząc przez pryzmat estetyki struktur organizacyjnych, warto zauważyć stałe odwoływanie się do wzorców geometrycznych. Za strukturalne punkty odniesienia służyły już siatki (tzw. organizacje macierzowe, popularne w latach siedemdziesiątych, w których każdy pracownik umieszczony jest w dwuwymiarowym układzie hierarchicznym, odpowiadającym funkcji i procesowi), kręgi (tzw. holokracja – demokratyczna struktura opierająca się na samoorganizujących się kręgach projektowych, w których przyjmowane role są płynne i pozbawione związków hierarchicznych), grafy i sieci (organizacje sieciowe i wirtualne) czy wymienione wyżej fraktale. Intrygujące wydaje się spostrzeżenie, że przejście od tradycyjnych, statycznych i rozbudowanych struktur organizacyjnych do organizacji szczupłych i zwinnych (ang. *lean* i *agile*) nastąpiło równoległe z wypieraniem klasycznych wzorców urody na rzecz wzorca wysportowanego ludzkiego ciała, czyli około lat siedemdziesiątych poprzedniego wieku. Być może potwierdza to głęboko zakorzenioną, ale jednocześnie ewoluującą wraz z obowiązującymi kanonami, estetyczną podstawę procesów decyzyjnych [por. Reber, Schwartz, Winkielman, 2004; Stewart, 2007]. Współczesnym wyzwaniem poznawczym jest jednak problem wykraczający poza dotychczasowe ludzkie doświadczenie. Okazuje się bowiem, że technologie informacyjno-komunikacyjne, które umożliwiają ewolucję współczesnych struktur organizacyjnych, zaczynają też zmieniać samą istotę podmiotowości w organizacjach, a tym samym ich percepcję i estetykę. Oznacza to, że w rozważaniach na temat projektowania i funkcjonowania organizacji powinny pojawić się koncepcje zarezerwowane do tej pory dla futurystyki takie jak posthumanizm, czy realizm spekulatywny.

4. Organizacje posthumanistyczne

Posthumanizm to prąd myślowy, w którym odrzuca się centralną rolę człowieka w opisie i przeżywaniu świata na rzecz „demokracji bytów”. Katherine Hayles w książce *How We Became Posthuman* [2008] wskazuje cztery założenia, na których opiera się pojęcie posthumanizmu:

- 1) sygnały komunikacyjne są istotniejsze niż ich materialne nośniki, w tym ludzkie ciała i zmysły;
- 2) świadomość nie jest początkiem ani centrum życia ludzkiego, lecz jedynie epifenomenem;
- 3) ciało jest protezą, którą człowiek nauczył się wykorzystywać i nie stoi na przeszkodzie, aby ją zmienić bądź ulepszać za pomocą innych protez (tzw. transhumanizm);
- 4) byt można zawrzeć w maszynie. W konsekwencji nie ma znaczących różnic pomiędzy cielesnością człowieka a komputerową symulacją, cybernetycznym mechanizmem a biologicznym organizmem, zasadami działania algorytmu a celowością ludzkich działań.

Trudno przy tym nie zauważyć, że we współczesnym świecie nie-ludzkie byty zyskują charakter podmiotowy. Coraz częściej zależymy od syntetycznych systemów, które podejmują samodzielne decyzje, a założenia posthumanizmu zdają się mieć bezpośrednie przełożenie na istnienie współczesnych organizacji [Dzidowski, 2015, s. 20–25]. Okazuje się, że powszechnie stosowane we współczesnych przedsiębiorstwach technologie informacyjno-komunikacyjne (ICT) stały się na tyle ich integralną częścią, że nie można już oddzielić procedur technicznych od istoty działalności organizacji [Schulz-Schaeffer, 2001]. Przykładem takich technologii mogą być tak zwani agenci programowi, czyli algorytmy zdolne do komunikowania się, monitorowania swego otoczenia i podejmowania autonomicznych decyzji, aby osiągnąć cele określone podczas ich projektowania lub działania. Ich zastosowanie otwiera możliwość tworzenia organizacji hybrydowych, w których syntetyczni agenci aktywnie podejmują działania w imieniu użytkownika. Podążając zaś dalej we wzajemnej integracji procesów organizacyjnych i informatycznych, możliwe się staje wprowadzenie interfejsów organizacyjnych, na wzór interfejsów programistycznych, czyli tak zwanych

API (ang. *Application Programming Interface*). Zadaniem API jest dostarczenie odpowiednich specyfikacji podprogramów, struktur danych, klas obiektów i wymaganych protokołów komunikacyjnych. Organizacyjne API to z kolei zestaw reguł, dzięki którym firmy mogą wchodzić w interakcje między sobą i wymieniać zasoby informacyjne [Iyer, Subramaniam, 2015]. Ich powstanie może doprowadzić do wyparcia tradycyjnych partnerstw biznesowych na rzecz zautomatyzowanego otwierania struktur organizacyjnych. Wiele z popularnych obecnie przedsięwzięć biznesowych jest w swojej istocie platformami umożliwiającymi klientom i partnerom automatyczne wchodzenie w predefiniowane relacje, tak jak ma to miejsce w przypadku systemów e-biznesowych takich, jak Uber (taksówki), Airbnb (miejsca noclegowe) i Alibaba (handel). Podobnie mogą działać też inne przedsiębiorstwa, tworząc samoregulujące się struktury, poprzez udostępnianie zalgorytmizowanych reguł współpracy oraz otwartego i skalowalnego systemu informatycznego. Organizacje przyszłości mogą więc się stać strukturami społeczno-techniczno-informatycznymi, których istnienie i funkcjonowanie będzie wyłącznie oparte na automatycznych systemach negocjacji, podejmujących decyzje na podstawie dostępnych wartości zmiennych rynkowych. Co ciekawe, pierwsze kroki w tym kierunku są już podejmowane, a firmy takie jak Cisco, IBM czy General Electric używają systemów eksperckich do zarządzania relacjami ze swoim personelem (rekrutacji, oceny i promowania) [Alsever, 2016]. Mając na uwadze wyłaniający się stan rzeczy oraz trendy rozwojowe w projektowaniu współczesnych organizacji, warto zastanowić się, jak percepcja maszynowa wpływa na procesy decyzyjne syntetycznych agentów organizacyjnych oraz jakie są tego konsekwencje w kontekście rozważań nad przyszłością estetyki organizacji.

5. Nowa estetyka organizacyjna

Jednym z przykładów ilustrujących wpływ istnienia syntetycznych, cyfrowych agentów na otaczające nas bodźce estetyczne, są kody kreskowe i kody QR. Umieszczane są one na produktach, opakowaniach, maszynach, miejscach magazynowych, dokumentach, służąc szybkiej ich identyfikacji

oraz usprawnieniu komunikacji z systemami IT w przedsiębiorstwie. Odbiór zakodowanych w nich treści leży poza możliwościami naszej percepcji, a jednocześnie są one doskonale czytelne dla komputerowego skanera lub aparatu wbudowanego w telefon komórkowy. Podobny, wykraczający poza ludzką percepcję wymiar mają protokoły komunikacyjne używane w sieciach komputerowych czy systemy nadzoru procesów produkcyjnych operujące w widmie podczerwonym, ultrafiolecie, promieniach Roentgena lub używające kamer wysokiej prędkości. Przełamanie ludzkiego doświadczenia estetycznego nie ogranicza się jednak do sfery komunikacji i sensoryki. W wielu współczesnych organizacjach sieci neuronowe, algorytmy genetyczne czy sztuczna inteligencja stają się autonomicznymi podmiotami decyzyjnymi. Istnienie takich systemów jak Transakcje Wysokich Częstotliwości (ang. *High Frequency Trading*, HFT) udowadnia, że ludzka percepcja nie jest już jedyną, którą należy rozpatrywać w kontekście gospodarczym. Wspomniane systemy potrafią analizować spadki i wzrosty globalnych kursów akcji w przedziale milisekund, podejmując przy tym decyzje służące zarobieniu ułamek centa w milionach transakcji dziennie (por. [youtu.be/L5cZaIZ5bWc](https://www.youtube.com/watch?v=L5cZaIZ5bWc)). Usprawiedliwione wydaje się więc pytanie: czy nadal mamy do czynienia z wyłącznie ludzkim aspektem estetyki organizacji?

To pytanie jest ściśle związane z dyskusją, która rozpoczęła się około roku 2011, *nomen omen* w przestrzeni internetowych blogów i sieci społecznych. W tymże roku James Bridle [2011] opublikował notatkę pod tytułem *The New Aesthetic*, powiązaną z blogiem o tym samym tytule (por. new-aesthetic.tumblr.com). Ideą, która mu przeświecała, było udokumentowanie „nowej estetyki przyszłości”. Stworzył on zbiór przykładów błędów, pikselizacji i innych wizualnych anomalii generowanych przez nie-ludzkich aktorów, aby przedstawić obce i syntetyczne formy obrazowania. Podobnie do *Manifestu Futurystów* z 1909 roku, publikacja Bridle’a rozpoczęła ożywioną dyskusję na temat nieuniknionej „erupcji cyfrowości w fizyczność” [Sterling, 2012]. Z punktu widzenia procesów organizacyjnych najcenniejszy wydaje się jednak głos Michaela Betancourta [2013], który rozważa nową estetykę w kontekście cyfrowej automatyzacji i odnosi ją do koncepcji maszyny Karola Marksa zawartej we *Fragmencie o maszynach*. Betancourt umieszcza nową estetykę w opozycji do rzemieślni-

czej estetyki Morrisa i Ruskina z ruchu *Arts and Crafts*, zauważając przy tym, że o ile ta ostatnia została wyparta przez gładkie, błyszczące i masowe projekty modernistyczne, to modernizm wciąż był dziełem ludzkim. Z kolei nowa estetyka odzwierciedla proces, w którym maszyny nie tyle wspierają, czy nawet zmieniają ludzką pracę, co ją zastępują, ostatecznie eliminując człowieka nawet z procesu projektowego-inżynierskiego.

W tym momencie warto odnieść się do kolejnego, nowego pojęcia, czyli ontologii zorientowanej na przedmiot (ang. *object-oriented ontology*). Ian Bogost, współtwórca tego trendu filozoficznego (obok Grahama Harmana i Levi Bryanta), definiuje go jako umieszczenie przedmiotów w centrum filozoficznych zainteresowań i przyjęcie, że nic w otaczającym nas świecie nie ma uprzywilejowanej pozycji, ale istnieje na równi z innymi bytami [Bogost, 2009]. Podobnie jak w przypadku posthumanizmu, postulowana jest przy tym „demokracja rzeczy” w ramach „płaskiej ontologii”, która ma nie tyle obalić dotychczasowe hierarchie, co raczej uznać inne. Levi Bryant stwierdza przy tym, że nie chodzi o to, by przestać myśleć o ludziach, ale zacząć myśleć o roli nie-ludzi w kształtowaniu społecznych relacji [Bryant, 2012].

Co ciekawe, z punktu widzenia rozważań na temat podmiotowości systemów cyfrowych w organizacjach, niektórzy autorzy dopatrują się wręcz związków współczesnej filozofii z technologiami informatycznymi. Z jednej strony, ontologia zorientowana na przedmiot jest podobna do programowania obiektowego i systemów wieloagentowych czerpiąc z tej samej, komputacyjnej wyobraźni. Z drugiej strony, teoria zbiorów, topologia, teoria grafów, cybernetyka i teoria systemów wpłynęły na rozwój myśli takich autorów jak Deleuze, Badiou czy Latour. Intrygujący jest przy tym fakt, że to właśnie w zagmatwanych dziełach Gilles’a Deleuze’a oraz Félix’a Guattari znaleźć można rozważania na temat wirtualności, deterytorializacji i reterytorializacji, kłaczy (rhizomes) i przepływów, czyli idei znajdujących bezpośrednie odniesienia do problemów zarządzania współczesnymi strukturami organizacyjnymi. Nowe modele biznesowe wymagają przy tym nowego podejścia do ich projektowania, które uwzględnia podmiotowość i agencyjność nie-ludzi, a przez to także ich doświadczenie estetyczne, jeśli tylko przyjmie się, że takowe istnieje.

6. Spekulatywna estetyka organizacyjna

O ile nowa estetyka uznaje równoprawne istnienie nie-ludzkiej estetyki, to estetyka spekulatywna pojawiła się jako próba odpowiedzi na pytania, jaka nie-ludzka estetyka może być. Estetyka spekulatywna jest przy tym częścią szerszego nurtu filozoficznego, jakim jest realizm spekulatywny [Bryant, Srnicek, Harman, 2011]. Realizm spekulatywny definiuje się w opozycji do korelacionizmu i wynikającego z niego antropocentryzmu [Meillassoux, 2008], uznając przy tym, podobnie jak ontologia zorientowana na przedmiot, że relacje człowieka ze światem są jedynie specjalnym przypadkiem relacji pomiędzy dowolnymi bytami. W tym też kontekście definiuje się pojęcie estetyki spekulatywnej.

Speculative Aesthetics Working Group na Duke University w Stanach Zjednoczonych określa estetykę spekulatywną, odwołując się zarówno do realizmu spekulatywnego, jak i do prac Deleuze'a, Whiteheada i Kanta, czy obcej fenomenologii Iana Bogosta [Blas, Rhee, 2010]. Z kolei uczestnicy Speculative Aesthetics Research Project na University for the Creative Arts w Wielkiej Brytanii definiują estetykę spekulatywną przez potrzebę odrzucenia wyłącznie ludzkiego postrzegania świata, przy jednoczesnym niepopadaniu w naiwny realizm, ucieleśnioną subiektywność czy (nowy) materializm [Trafford, 2014]. Efektem prac tych grup, jak i powiązanych z nimi środowisk, są dwie publikacje z 2014 roku, będące próbą podsumowania rozważań na temat estetyki spekulatywnej: *Speculations: A Journal of Speculative Realism // Issue V: Aesthetics in the 21st Century* [Askin et al., 2014] oraz *Speculative Aesthetics* [Mackay, Pendrell, Trafford, 2014].

Istotnym problemem, który nie doczekał się jednak jednoznacznego rozstrzygnięcia w ramach rozważań nad estetyką spekulatywną, jest sama definicja estetyki, która tradycyjnie obejmuje tylko ludzkie postrzeganie. O ile spekulatywny realizm przyjmuje inne perspektywy, to nadal pozostaje niewyjaśniona kwestia doświadczenia estetycznego nie-ludzi. Problem ten został częściowo przedstawiony przez Grahama Harmana w artykule *Aesthetics as First Philosophy: Levinas and the Non-Human* [2012]. Podstawowym zabiegiem myślowym jest utożsamienie estetyki z „przyjemno-

ścią/korzystaniem” (ang. *enjoyment*, według Lévinasa) lub „przyciąganiem/wabieniem” (ang. *allure*, według Harmana), przez które obiekty „pławia” się jedne w drugich, co utożsamiane jest z doświadczeniem estetycznym. O ile można zauważyć, że kategorie, „przyciągania”, „wabienia”, „korzystania” znajdują swoje miejsce w rozważaniach nad relacjami organizacyjnymi, zwłaszcza w perspektywie istnienia organizacyjnych API, to operowanie na proponowanych poziomach abstrakcji jest jednak niezwykle trudne i powoduje, że antropocentryzm może być nieunikniony. Oznacza to, że zrozumienie percepcji sieci neuronowych, czy sztucznej inteligencji, nie powinno polegać na pytaniu, jaka ona jest, ale raczej, jaka ona może być. Ian Bogost [2012] w książce *Alien Phenomenology or What It's Like to Be a Thing* pisze, że wszystko na równi istnieje, ale nie istnieje w równy sposób, a jedynym sposobem na przeprowadzenie obcej fenomenologii jest analogia. Jeżeli więc przyjmujemy propozycje wysuwane przez spekulatywny realizm, to obca percepcja może być określona jedynie przez metaforę i to metaforę samej percepcji, z której my, ludzie, zostajemy usunięci. Co ważne z punktu widzenia estetyki spekulatywnej, Bogost wprowadza pojęcie Obcej Estetyki (ang. *Alien Aesthetics*), która nie ma bynajmniej odnosić się do naszego postrzegania, ale przykładowo stawiać pytania o to, jaką poezję pisałyby komputery [Jackson, 2012].

Przed estetyką spekulatywną organizacji stoi więc zadanie unaocznienia, że syntetyczne, nie-ludzkie byty podejmują samodzielne decyzje na podstawie zupełnie odmiennych niż nasze bodźców i co ważniejsze, że również one mogą ulegać iluzjom. Te przekłamania w sensoryce maszynowej są jednak zupełnie różne od naszych, gdyż bazują na innych procesach poznawczych, takich jak chociażby uczenie maszynowe [Nguyen, Yosinski, Clune, 2015]. Powoduje to, że nie tylko nie w pełni rozumiemy procesy decyzyjne maszyn (oparte na rachunku prawdopodobieństwa, a nie relacjach przyczynowo-skutkowych), ale też często nie potrafimy wyobrazić sobie potencjalnych błędów. Warto przy tym zauważyć, że dla autonomicznych robotów, takich jak samojezdne auta, to nasz świat jest podobny filmowemu *Matrixowi* (por. youtu.be/d496n7u1), a wizualizacje tworzone przez sieci neuronowe mogą przyprawić nas, ludzi, o szczerze zdziwienie. Bardzo ciekawym przykładem jest prezentacja samodzielnych wizualizacji

stworzonych przez sieci neuronowe firmy Google, odpowiedzialnych za rozpoznawanie obiektów na zdjęciach. Systemy te otrzymały zadanie wizualnego opisanie danego obiektu, czyli odwrócenia procesu rozpoznawania obrazu. Psychodeliczna i oniryczna forma otrzymanych wizualizacji przybliżyła nam sposób, w jaki algorytmy genetyczne postrzegają analizowane obrazy [Mordvintsev, Olah, Tyka, 2015], a przez to umożliwia projekcję sposobów ich funkcjonowania, co może przyczynić się do lepszego zrozumienia nowych form interakcji powstających pomiędzy ludźmi, maszynami i otaczającym je światem.

7. Podsumowanie

Pierwsze doświadczenia z pogranicza nowej i spekulatywnej estetyki pozwalają nam lepiej zrozumieć, że doświadczanie systemów społecznych i gospodarczych jest coraz częściej zapośredniczone przez syntetycznych agentów. Co jednak ważniejsze, wszechobecna ewolucja systemów komputerowych, opartych na rozwiązaniach z zakresu sztucznej inteligencji, prowadzi do urzeczywistnienia koncepcji „demokracji bytów” i zrównania kompetencji decyzyjnych. Najlepszym przykładem na to, jak poważne rodzi to konsekwencje, są pojawiające się doniesienia na temat dylematów moralnych powstających przy projektowaniu autonomicznych samochodów czy wojskowych dronów, które mają automatycznie decydować, kto ma przeżyć w wypadku komunikacyjnym [Stewart, 2016] lub zostać zabity na polu walki [Cohen, Bowes, 2015]. O ile w środowisku organizacyjnym alternatywy decyzyjne rzadko mają taki ciężar moralny, to stosowne rozważania na temat aksjologii organizacji, reprezentowane przez etykę i estetykę organizacyjną, powinny stać się powszechne. Dlatego też pojawiają się już pierwsze projekty legislacyjne z zakresu odpowiedzialności za działania robotów i sztucznej inteligencji wprowadzane przez Unię Europejską [„Roboty i sztuczna inteligencja: Posłowie za odpowiedzialnością prawną w UE”, 2017], a myśliciele na całym świecie przestrzegają przed niekontrolowanym rozwojem sztucznej inteligencji, jak chociażby w liście otwartym *Research Priorities for Robust and Beneficial Artificial*

Intelligence: an Open Letter [2016], podpisanym przez Stephena Hawkinga, Elona Muska i wielu innych ekspertów. O ile bowiem autonomiczne fabryki, systemy komputerowe, samochody, drony i inne inteligentne urządzenia już istnieją, to nie jesteśmy jeszcze przygotowani na nieludzkie organizacje. Z czystej przezorności nasza badawcza wyobraźnia powinna więc zająć się kwestią syntetycznej podmiotowości w organizacjach społecznych i gospodarczych oraz ewentualnych cech jej autonomicznej strukturalizacji i przyszłości relacji człowiek–maszyna–świat.

Bibliografia

- Alsever J., (2016), "Is software better at managing people than you are?", *Fortune*, March 21, <http://fortune.com/2016/03/21/software-algorithms-hiring/> [dostęp: 8.12.2016].
- Askin R., Ennis P. J., Hägler A., Schweighauser P., (2014), *Speculations V: Aesthetics in the 21st Century*, New York, Punctum Books.
- Bauman Z., (2000), *Liquid Modernity*, Cambridge, Polity Press.
- Betancourt M., (2013), "Automated labor: the 'new aesthetic' and immaterial physicality", *Ctheory: Theory Beyond the Codes*, tbc048, <http://ctheory.net/articles.aspx?id=717> [dostęp: 20.12.2014].
- Blas Z., Rhee J., (2010), "Speculative aesthetics", <http://fhi.duke.edu/projects/interdisciplinary-working-groups/speculative-aesthetics> [dostęp: 20.12.2014].
- Bogost I., (2009), "What is Object-Oriented Ontology?", *Ian Bogost*, http://bogost.com/writing/blog/what_is_objectoriented_ontology/ [dostęp: 20.12.2014].
- Bogost I., (2012), *Alien Phenomenology, or, What It's Like to Be a Thing*, Minneapolis, University of Minnesota Press.
- Bridle J., (2011), "The New Aesthetic", *Really Interesting Group*, <http://www.riglondon.com/blog/2011/05/06/the-new-aesthetic/> [dostęp: 20.12.2014].
- Bryant L.R., (2012), "Worries about ooo and politics", *Larval Subjects*, <http://larvalsubjects.wordpress.com/2012/05/29/worries-about-ooo-and-politics/> [dostęp: 20.12.2014].
- Bryant L.R., Srnicek N., Harman G., (2011), *The speculative Turn: Continental Materialism and Realism*, Melbourne, Re.press.
- Cohen M., Bowes J., (2015), "Is drone warfare ethical?", *The Stanford Daily*, February 16, <http://www.stanforddaily.com/2015/02/16/is-drone-warfare-ethical/> [dostęp: 30.04.2017].
- De Monthoux P.G., (2004), *The Art Firm: Aesthetic Management and Metaphysical Marketing*, Stanford, Stanford University Press.

- Dutton D., (2002), "Aesthetic Universals", [w:] B. Gaut, D. McIver Lopes (red.), *The Routledge Companion to Aesthetics*, London, Routledge, s. 279–292.
- Dzidowski A., (2011a), „Organizacje wirtualne we współczesnej gospodarce”, *Przeгляд Organizacji*, nr 7–8, s. 20–24.
- Dzidowski A., (2011b), „Antropologia wizualna organizacji”, *Problemy Zarządzania*, nr 2/32, s. 51–62.
- Dzidowski A., (2014), "The map and the territory. Sensemaking and sensebreaking through the organisational architecture.", *Problemy Zarządzania*, nr 4(49), s. 29–44.
- Dzidowski A., (2015), "New and speculative organisational aesthetics", *Organizational Aesthetics*, nr 1(4), s. 19–31.
- Dzidowski A., (2016), „Sztuka i estetyka organizacji w ujęciu formującym: rola wizualizacji i rysowania w rozwoju organizacyjnym”, *Sztuka i Dokumentacja*, nr 14, s. 48–62.
- Harman G., (2012), "Aesthetics as first philosophy: Levinas and the non-human", *Naked Punch*, <http://www.nakedpunch.com/articles/147> [dostęp: 20.12.2014].
- Hatch M.J., Cunliffe A.L., (2006), *Organization Theory: Modern, Symbolic and Post-modern Perspectives*, Oxford, Oxford University Press.
- Hatch M.J., Kostera M., Kozminski A.K., (2005), *The Three Faces of Leadership: Manager, Artist, Priest*, Malden-Oxford-Carleton, Blackwell.
- Hayles N.K., (2008), *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*, Chicago, University of Chicago Press.
- Hekkert P., (2006), "Design aesthetics: Principles of pleasure in product design", *Psychology Science*, nr 48, s. 157–172.
- Iyer B., Subramaniam M., (2015), "Corporate alliances matter less thanks to APIs", *Harvard Business Review*, June 08, <https://hbr.org/2015/06/corporate-alliances-matter-less-thanks-to-apis> [dostęp: 8.12.2016].
- Jackson R., (2012), "The banality of the new aesthetic", *Furtherfield*, <http://www.furtherfield.org/features/banality-new-aesthetic> [dostęp: 20.12.2014].
- Kociatkiewicz J., Kostera M. (red.), (2014), *Liquid Organization: Zygmunt Bauman and Organization Theory*, New York, Routledge.
- Linstead S., Höpfl H.J., (2000), *The Aesthetics of Organization*, London, Sage.
- Mackay R., Pendrell L., Trafford J., (2014), *Speculative Aesthetics*, Falmouth, Urbanomic.
- McAule J., Duberley J., Johnson P., (2007) *Organization Theory: Challenges and Perspectives*, Harlow, Pearson Education.
- Meillassoux Q., (2008), *After Finitude: An Essay on the Necessity of Contingency*, New York, Continuum.
- Mordvintsev A., Olah Ch., Tyka M., (2015), "Inceptionism: going deeper into neural networks", *Google Research Blog*, <http://googleresearch.blogspot.co.uk/2015/06/inceptionism-going-deeper-into-neural.html> [dostęp: 4.05.2016].

- Nelson R., (2005), "Aesthetics: universal or enculturated?", *Collegiate Anthropologist*, vol. XXVII, nr 1.
- Nguyen A., Yosinski J., Clune J., (2015), "Deep neural networks are easily fooled: high confidence predictions for unrecognizable images", *Computer Vision and Pattern Recognition (CVPR '15)*, IEEE, <http://arxiv.org/abs/1412.1897> [dostęp: 30.04.2017].
- Reber R., Schwartz N., Winkielman P., (2004), "Processing fluency and aesthetic pleasure: is beauty in the perceiver's processing experience?", *Personality and Social Psychology Review*, nr 8 (4), s. 364–382.
- "Research priorities for robust and beneficial artificial intelligence: an open letter", (2016), *Future of Life Institute*, <https://futureoflife.org/ai-open-letter/> [dostęp: 30.04.2017].
- „Roboty i sztuczna inteligencja: Posłowie za odpowiedzialnością prawną w UE”, (2017), *Parlament Europejski, Komunikat Prasowy*, http://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/expert/infopress/20170210IPR61808/20170210IPR61808_pl.pdf [dostęp: 30.04.2017].
- Schulz-Schaeffer I., (2001), "Enrolling software agents in human organisations", [w:] N.J. Saam, B. Schmidt (red.), *Cooperative Agents. Applications in the Social Sciences*, Dordrecht, Springer Netherlands, s. 149–163.
- Spehar B., Clifford C.W., Newell B.R., Taylor R.P., (2003), "Universal aesthetic of fractals", *Computers & Graphics*, nr 27(5), s. 813–820.
- Sterling B., (2012), "An essay on the new aesthetic", *WIRED*, <http://www.wired.com/2012/04/an-essay-on-the-new-aesthetic/> [dostęp: 20.12.2014].
- Stewart I., (2007), *Why Beauty Is Truth: A History of Symmetry*, Cambridge, Basic Books.
- Stewart J., (2016), "People want self-driving cars that save lives. Especially theirs.", *WIRED*, June 23, <https://www.wired.com/2016/06/people-want-self-driving-cars-save-lives-especially/> [dostęp: 30.04.2017].
- Strati A., (1999), *Organization and Aesthetics*, London, Sage.
- Strati A., (2014), "The social negotiation of aesthetics and organisational democracy", [w:] P. Murphy, E. de La Fuente (red.), *Aesthetic Capitalism*, Leiden, Brill, s. 105–127.
- Taylor S.S., Hansen H., (2005), "Finding form: looking at the field of organizational aesthetics", *Journal of Management Studies*, nr 42(6), s. 1211–1231.
- Trafford J., (2014), "Speculative aesthetics research project", <http://www.ucreative.ac.uk/research-partners-projects-speculative-aesthetics> [dostęp: 20.12.2014].
- Weiner J. (red.), (1994), *Aesthetics Is a Cross-cultural Category*, Manchester, Group for Debates in Anthropological Theory.
- Welsch W., (1996), *Grenzgänge der Ästhetik*, Stuttgart, Reclam.
- Welsch W., (1997), "Aesthetics beyond aesthetics", *Literature and Aesthetics: The Journal of the Sydney Society of Literature and Aesthetics*, nr 7, s. 7–23.

-
- Welsch W., (2000), “Virtual to begin with?”, [w:] M. Sandbothe, W. Marotzki (red.), *Subjektivität und Öffentlichkeit – Kulturwissenschaftliche Grundlagenprobleme virtueller Welten*, Köln, Herbert von Halem, Verlag, s. 25–60.
- Welsch W., (2005), *Estetyka poza estetyką – o nową postać estetyki*, przeł. K. Guczalska, Kraków, Universitas.

Adam Dzikowski
Wydział Informatyki i Zarządzania
Politechnika Wroclawska
Wybrzeże Wyspiańskiego 27
50-370 Wrocław
e-mail: adam.dzikowski@pwr.edu.pl